

Innspill til Stortingsmelding om livslang læring og utenforskap

Dysleksi Norge er glade for at regjeringen arbeider med en Stortingsmelding om livslang læring og utenforskap. Ifølge ALL-undersøkelsen 2005 har 50% av de som står utenfor arbeidslivet så svake leseferdigheter at de kan klassifiseres som funksjonelle analfabeter. Det er svært viktig at personer med **spesifikke vansker**, altså vansker som er vedvarende og diagnostiserbare som for eksempel dysleksi, dyskalkuli og SSV, vies spesiell oppmerksomhet. Dysleksi Norge vil med dette spille inn følgende:

Opplæring som arbeidsrettet tiltak

I dag er det svært tilfeldig og gjenstand for ulik tolkning om *opplæring* gis som et arbeidsrettet tiltak hos ulike NAV-kontorer. Dysleksi Norge mener at for personer med svake basisferdigheter i lesing, skriving og regning er opplæring kanskje det viktigste tiltaket å vurdere. Det er viktig at NAV anerkjenner at opplæring i basisferdigheter er avgjørende for å komme inn i arbeidslivet og at slik opplæring alltid vurderes som tiltak for personer med mangelfulle ferdigheter og/eller formell utdanning. Det er viktig å se på hvorfor dette tolkes så ulikt og fjerne enhver tvil om at opplæring kan være et viktig tiltak for personer med svake basisferdigheter. Det er også viktig at denne opplæringen er av et slikt omfang at personenes ferdighetsnivå faktisk kan styrkes. Lesesenteret i Stavanger anslår at det kreves 100 timer opplæring for å lykkes med en endring i leseferdigheter. Attføringsbedriftene tilbyr en opplæringspakke på 117 timer for dyslektikere og kan vise til resultater med betydelig forbedring i leseferdighetene.

Dersom ordinær utdanning / høyere utdanning vil være et hensiktsmessig tiltak, bør dette vurderes å innvilge til bruker uavhengig av alder. Dagens aldersgrense på 26 (jf. forskrift til arbeidsmarkedstiltak § 7-2) år fører til at unge voksne må utsette utdanningsløp fordi de ikke får det godkjent som arbeidsrettet tiltak. Vurderingen må ta utgangspunkt i den faktiske livssituasjonen og ikke alder.

For voksne med spesifikke vansker og svake basisferdigheter vil ofte et arbeidsavklaringsløp på 4 år være for kort dersom de trenger styrket grunnopplæring med sikte på å gjennomføre høyere utdanning. Dersom det er på det rene at tiltaket vil være hensiktsmessig og deltageren har gode muligheter til å gjennomføre det bør dette innvilges. Adgangen til utvidet attføringsløp er i dag for snever.

Det er viktig:

- å sikre at opplæring kan gis/prioriteres som et arbeidsrettet tiltak.
- med et omfang på minst 100 timer i slik opplæring./basisopplæring.
- å lempe på aldersgrensen for ordinær utdanning.
- å innvilge lengre attføringsløp/utdanningsløp.

Utredning og kartlegging

I dag er retten til utredning hjemlet i Opplæringsloven. Det betyr at kun personer med elevstatus (elever i grunnskolen, VGS og voksenopplæring på grunnskolenivå) har rett til å få sine vansker utredet. Elever i voksenopplæring på videregående nivå, studenter og personer i eller utenfor arbeid har ikke rett på utredning for dysleksi og/eller dyskalkuli. For personer i en opplæringssituasjon er en utredning viktig fordi en diagnose kan gi rett på lydbøker, hjelpemidler og tilrettelagt eksamen. For personer utenfor arbeid og utdanning som ikke tidligere er utredet assosieres ofte opplæring med nederlag og mislykkethet. Bare tanken på å sette i gang

med opplæring og eller utdanning er helt virkelighetsfjern. Å få tilbud om å få utredet om vanskene skyldes noe annet enn egne evner kan være avgjørende for personens selvfølelse og være det første skrittet mot arbeidsdeltagelse. Derfor er det så viktig at voksne personer ikke må være avhengig av å ha påbegynt en arbeidsavklaring for å få rett på utredning, men at man for eksempel kan gå til fastlegen for videre henvisning. En fastlege kan vurdere lese- og skrivevanskenes betydning for helsesituasjonen og evt. henvise til utredning og behandling hos logoped. Dysleksi Norge mener derfor at retten til utredning for dysleksi og dyskalkuli må lovfestes i Folketrygdloven kap. 5.

Kartlegging av personers basisferdigheter og en eventuell utredning for spesifikke vansker bør være en del av NAVs avklarings tiltak. Eventuelle svake ferdigheter bør videre resultere i opplæring som et arbeidsrettet tiltak, ref. forrige kapittel.

Det finnes ikke standardiserte utredningsverktøy for dyskalkuli, tilsvarende det standardiserte LOGOS som kan avdekke dysleksi. Det er få fagpersoner som innehar kompetanse til å fastslå en dyskalkuli-diagnose. Det er dessuten generelt lite kunnskap om dyskalkuli og fagmiljøene har ikke klart å enes om en felles forståelse av fenomenet. Det er et problem. Dysleksi Norge mener at det må forskes mer på dyskalkuli og at standardiserte utredningsverktøy må utvikles.

Det er viktig å sørge for at:

- retten til utredning for dysleksi og dyskalkuli lovfestes i Folketrygdloven kap. 5.
- avklarings tiltaket hos NAV inkluderer screening.
- standardiserte utredningsverktøy for dyskalkuli utvikles.

Fleksible tilbud om opplæring

God opplæring i basisferdighetene er avgjørende for senere arbeidsdeltagelse. Samtidig er det svært viktig å akseptere at dysleksi, dyskalkuli og spesifikke språkvansker er vedvarende vansker. Selv om de ikke er konstante, og selv om presise tiltak vil føre til faktisk endring av ferdighetsnivået (ref. Attføringsbedriftenes 117-timers kurs), vil vanskene aldri forsvinne helt. Datahjelpemidler er tilgjengelige og svært effektive kompenserende tiltak som kan hjelpe personer til å fungere i arbeidslivet. For mange personer med svake basisferdigheter er erfaringene fra opplæring så negative at det er helt utenkelig å melde seg på grunnopplæring hos voksenopplæringen. For denne gruppen vil det være viktig med lavterskeltilbud med fokus på mestring og motivasjon som et supplement til andre opplæringstilbud som finnes. Dysleksi Norge mener at alle kommuner må tilby korte og fleksible kurs i (1) *kompeniserende datahjelpemidler* og (2) *mestrings-/motivasjonskurs*.

Slike kurs kan hjelpe personer utenfor arbeid til å komme i arbeid, og personer i arbeid til å beholde arbeid. Det vil derfor være viktig at kursene er et tilbud til alle uavhengig av opplærings- og arbeidssituasjon og for eksempel ikke kun være et tilbud til personer på avklaring.

Det er viktig at:

- alle kommuner tilbyr kurs i datahjelpemidler og mestrings-/motivasjonskurs som et tilbud til alle (uavhengig av opplærings- og arbeidssituasjon).

Tilrettelegging på arbeidsplassen

Tilrettelegging på arbeidsplassen er et uoversiktlig tema fordi personers arbeidshverdag ofte er svært usammenlignbare. Vi vil rette oppmerksomheten mot en konkret problemstilling knyttet til tilrettelegging i arbeidslivet: På en rekke større offentlige arbeidsplasser som for eksempel sykehus, sykehjem, institusjoner, må ansatte benytte seg av datasystemer som er spesielt utviklet for å ivareta mange og kompliserte hensyn mtp. personvern o.a. Disse systemene er helt lukket hvilket ekskluderer muligheten for å bruke

datahjelpemidler. På arbeidsplasser dette gjelder er det normalt slik at rapportering er en del av ansattes hverdag. Dette er et stort problem og ekskluderende for arbeidsdeltagelse. Disse systemene velges ofte etter en omfattende anbudsprøss. Dysleksi Norge mener at det ikke bør være mulig for leverandører av IKT-systemer å vinne anbud med programmer som ikke er kompatible med datahjelpemidler for personer med lese- og skrivevansker.

Det er viktig at:

- datasystemer som brukes i arbeidslivet er kompatible med datahjelpemidler for personer med lese- og skrivevansker.

Privatister

Mange personer med dysleksi, dyskalkuli og spesifikke språkvansker får dårlig oppfølging på skolen og får for dårlige resultater til å fortsette utdanningen. Heldigvis er det mange som har pågangsmot nok til å prøve å forbedre sine egne karakterer ved å ta opp fag som privatist. Som privatist har du ikke elevstatus hvilket fører til at du mister rettigheter som for eksempel lydbok i faget og utredning. Det er fortsatt mange som går igjennom hele skolesystemet uten å bli oppdaget for dysleksi/dyskalkuli. Dette er ofte den samme gruppen som senere blir avhengig av å ta opp fag som privatist. Det er åpenbart urimelig at de mister rettighetene sine.

Det er viktig at:

- privatister gis rettigheter til lydbøker og tilrettelagt pensum, stønad til ordinært datautstyr og rett til utredning.
- privatister som har fått dårlig oppfølging på skolen gis rett til tilpasset opplæring.

Dysleksi Norge mener også at:

- Voksenopplæringstilbudet generelt må styrkes.
- Steder der et opplæringstilbud ikke er velfungerende må personene kunne få utgiftene til privat hjelp dekket.
- Voksne personer med lav inntekt må ha rett på stønad til ordinært datautstyr.
- Mange mister rettigheter i NAV-systemet rett og slett fordi de ikke forstår den informasjonen de får. NAV må tilstrebe et klart og enkelt språk og prioritere veiledning.

Vennlig hilsen
Dysleksi Norge

v/generalsekretær Caroline Solem